

Høring - Utdanning og forskning i spesialpedagogikk – veien videre, rapport fra Ekspertgruppen for spesialpedagogikk

Høringsuttalelse fra URLU

Det vises til høringsbrev fra Kunnskapsdepartementet 08.07.2014. Her løftes 4 hovedproblemstillinger frem:

- Hvordan kan lærerutdanningene og de spesialpedagogiske utdanningene utdanne gode praktikere som møter behovene i barnehage, skole og samfunnet for øvrig, og at denne fører til bedre læring for barn, elever og voksne med spesielle behov?
- Hvilke krav må stilles til fagmiljøene for å sikre bærekraftige spesialpedagogiske utdanninger i framtiden?
- Hvilken forskning er nødvendig for å sikre et oppdatert kunnskapsgrunnlag for utdanningene og for de oppgavene som spesialpedagogene skal utføre?
- Hvordan bør spesialpedagogiske utdanninger organiseres nasjonalt, jf strukturdebatten?

1. Kommentarer knyttet til mandatet og ekspertgruppens syn på spesialpedagogikk

URLU mener at ekspertgruppens mandat har et greit formål om tilpasset opplæring for alle, men formuleringer i mandatet kan kanskje legge noen føringer som er utilsiktet? I mandatets pkt. 1. Bakgrunn, 2. avsnitt står det at ”Godt tilpasset undervisning innenfor rammene av den ordinære undervisningen minsker behovet for spesialundervisning”. Her ligger det en slags konstatering av at spesialundervisning er noe som foregår utenfor, og i motsetning til tilpasset opplæring, og at spesialundervisning (derfor) ikke er ønsket virksomhet. Konsekvensen skulle da bli at fokus på spesialpedagogikk og spesialpedagogisk kompetanse har redusert aktualitet. Men er det mandatets hensikt? Eller er det slik at mandatet åpner for å vurdere spesialpedagogikken med helt nye briller?

De skolepolitiske og pedagogiske diskursene fra 1960-tallet og frem til i dag har tidvis hatt fokus på flere forhold:

- om spesialundervisning er bra for barna/elevene som utsettes for det
- om spesialundervisningen er effektiv mht. læring
- om spesialundervisningen medvirker til segregering og utstøting av elever med spesielle behov
- om spesialundervisningen står i en tradisjon hvor individfokus og vanskefokus fritar den ordinære undervisningen for opplæringsansvaret for elever med spesielle behov

En alvorlig utfordring i dagens skole er knyttet til spesialpedagogenes rolle, både mht omgivelsenes forventninger og egen rolleidentitet.

Spesialpedagogenes arbeid begynner ofte først når en enkeltelev er diagnostisert eller kategorisert som «person med lite eller dårlig utbytte av ordinær opplæring». Eleven er da gjerne stemplet som funksjonshemmet, elev med generelle eller spesifikke lærevansker, eller elev med avvikende atferd, og en sakkyndig rapport har konkludert med at eleven har rett på

spesialundervisning etter § 5. Det følger et enkeltvedtak og øremerkede ressurser knyttet til den enkelte eleven. Pedagogtimer og/eller assistenttimer blir stilt til rådighet.

Dette «systemet» innebærer derfor som regel at det utpekes/ansettes spesialpedagogisk personale som gis ansvaret for å utarbeide IOP og gjennomføre spesialundervisningen. Planer utarbeides i stor grad isolert fra planlegging av den ordinære undervisningen, ofte er det ikke kontakt mellom K-lærer/faglærer og spesialpedagogen når planer legges, som regel er de generelle undervisningsplanene for den mer «normale» og homogene elevgruppen allerede ferdigstilt og startet opp i praksis før IOP foreligger. Denne har da i beste fall fanget opp noen tema eller litt av faginnholdet som den ordinære undervisningen vil beskjeftige seg med kommende skoleår, men IOP er i regelen utarbeidet ut fra individuelt definerte læringsbehovet løsrevet fra klasseplaner, og gjerne også fra Kunnskapsløftets fagplaner.

Resultatet blir dessverre ofte slik at det anses som vanskelig, kanskje umulig, å undervise spesialeleven inne i klassen/gruppen, bl.a. fordi IOP og klassens planer og opplegg avviker i omfattende grad, og dermed ikke lar seg kombinere/integrere. Elever med definert behov for spesialundervisning blir ofte et ”forstyrrende element” i den ordinære undervisningen, både mht. vurderingssystemene (normerte, nasjonale og internasjonale standarder), og mht til den fortsatt rådende undervisningsformen med basis i lærebok og kollektiv klasseundervisning (”kateterundervisning”)

Klasselærer eller faglærer kan dermed, med «god samvittighet», fraskrive seg ansvaret for å undervise spesialeleven. Spesialpedagogen på sin side er ofte tilfreds med (eller kanskje ikke?) å få et definert og avgrenset opplæringsansvar, og spesialundervisningen gjennomføres på et grupperom, et spesialrom, i en egen spesialavdeling på skolen, eller rett og slett på en annen skole (spesialskole).

URLU vil gjerne påpeke at ekspertgruppen ikke problematiserer at det svært ofte er ufaglærte (assistenter) som står for gjennomføringen av spesialundervisningen, og i noen grad også at ufaglærte planlegger spesialundervisningen.

Flere enn 60000 barn/elever får spesialundervisning i norsk skole i dag (GSI-2013), mer enn 5000 av dem er ikke knyttet direkte til ordinære skoler, men går i spesialskoler/spesialavdelinger. Det meste av spesialundervisningen foregår utenfor den ordinære opplæringen, og ikke som en del av tilpasset opplæring innenfor klasse- og læringsfellesskapet, noe ekspertgruppen ser ut til å erkjenne.

Både mandatet og ekspertgruppens tolkning av mandatet legger vekt på to forhold: ”Samfunnets behov” og ”kunnskapsbaserte anbefalinger for å nå målet om tilpasset opplæring for alle”. Begrepene ”samfunnets behov” og ”tilpasset opplæring” er kompliserte, og kunne med fordel vært drøftet/utdypet mer i rapporten. En av tidas diskurser dreier seg for eksempel om hvorvidt kunnskapsløftets læreplaner, som definerer ”normaliserte” kompetansemål, står i motsetning til målene om en likeverdig og inkluderende skole for alle. Begrepet tilpasset opplæring er det mange betydninger av. Tilpasset opplæring skal jo være en ”rettighet” som omfatter alle elever (inkluderende skole for alle), og som i ytterste konsekvens fordrer sk. ”universal teaching”, dvs at den ordinære undervisningen er så mangfoldig og fleksibel at alle

elever kan ha utbytte av den. Men i dagens skole oppfattes ofte tilpasset opplæring som noe man setter i verk som et tillegg til den ordinære opplæringen, forbeholdt de enkeltelevne som skolen mener trenger ekstra hjelp og ikke nødvendigvis spesialundervisning.

Rapportens begrepsdrøfting

I pkt. 2.4. i rapporten reflekteres det over begrepene spesialpedagogikk, spesialundervisning, spesialpedagogisk hjelp og tilpasset opplæring over halvannen side. Her stilles det ingen spørsmålstegn vedr. § 5 i opplæringslova, som stadfester at ordinær opplæring ikke er for alle. Noen (10 % av barna/elevne) faller utenfor og gis spesialpedagogisk hjelp/spesialundervisning i en eller annen grad.

Derimot fokuserer ekspertgruppens rapport på hvilke kriterier som skal legitimere spesialundervisningen, om det skal være forhold ved individet (individuelle avvik fra en definert normalvariasjon), forhold ved det ordinære opplæringstilbudet, eller en kombinasjon av disse. Ekspertgruppen formidler en forståelse av at barn er og skal være aktør i eget liv, at barn er sosiale aktører, og at læring best skjer i samspill med andre barn. Likevel kan det synes som om ekspertgruppen aksepterer (ukritisk?) at mange barn vil falle utenfor de ordinære opplæringstilbudene når det relasjonelle perspektivet/samfunnspektivet nærmest likestilles med individperspektivet.

URLU er av den oppfatning at ekspertgruppen i for liten grad har problematisert spesialundervisningens, spesialpedagogikkens og spesialpedagogenes rolle og innflytelse på status quo i norsk opplæringspraksis, hvor faktisk titusenvis av barn og elever støtes helt eller delvis ut av de ordinære opplæringsfelleskapene. Likevel er det gledelig at ekspertgruppens anbefalinger baserer seg på en erkjennelse av at det bør rettes sterkt fokus på kompetansen blant vanlige lærere (faglærere), for å sette dem bedre i stand til å undervise et større mangfold av elever innenfor den ordinære opplæringen.

Kommentarer til ekspertgruppens anbefalinger

URLU vil langt på vei støtte anbefalingene knyttet til lærerutdanningene. Ekspertgruppens krav om ”robuste og forskningsbaserte utdanningsprogrammer” og ”utdanningsprogrammer som gir forskningsbasert undervisning” vurderes som både riktig og viktig.

Når lærerutdanningene blir 5-årige mastergradstudier med stor vekt på kompetanse for inkludering og mangfold, rettes fokus på den enkelte barnehagelærer/lærer/faglærer sitt ansvar for å gi undervisning til ALLE elever.

URLU vil generelt påpeke at all spesialisering av lærerkompetanse med fokus på enkeltbarn/elevs individuelle vansker impliserer muligheten for at opplæring/undervisning av barn/elever med spesielle behov, overlates til spesialistene. Denne historiske praksisen fungerer ekskluderende og segregerende, og den dominerer fortsatt norsk undervisningspraksis.

Samtidig er det helt nødvendig at barnehager og skoler har spisskompetanse for å forstå det særegne ved enkeltelever med funksjonsnedsettelse/hemninger, og kompetanse for

spesialisert og mangfoldig fagdidaktikk og metodikk. Dilemmaene løses antakelig først når personale med spesialistkompetanse inngår som en DEL AV de ordinære opplærings-/undervisnings-teamene, og ikke gis undervisningsoppgaver adskilt fra gruppe- og klassefelleskapene.

URLU ønsker at ekspertgruppen retter et eksplisitt fokus mot farene ved å spesialisere undervisningspersonale med utgangspunkt i individuelle vansker og vanskegrupperinger (diagnosegrupper).

Det foreslås også 5-årig masterprogram i fagdidaktikk med vekt på tilpasset opplæring og inkludering. URLU støtter dette forslaget, men vil, med henvisning til avsnittet ovenfor, peke på faren ved at også denne utdanningen kan bidra til å legitimere ansvarsfraskrivelse hos allmenlærere/faglærere ved å hevde at de ikke har tilstrekkelig kompetanse for å undervise heterogene og mangfoldige elevgrupper, og at dette må overlates til ”ekspertene” på tilpasset opplæring og inkludering.

Når det gjelder spesialpedagogiske utdanninger, stilles det ikke tydelige krav til at en spesialpedagog skal ha undervisningskompetanse. Hvis dette vil innebære at spesialpedagoger fortsatt skal kunne drive sin virksomhet atskilt fra den ordinære opplæringen, mener URLU at dette vil bidra til å videreføre en segregerende praksis.

URLU mener det er viktig at studentene i grunnutdanningen og PPU-studentene får en grunnleggende informasjon om/opplæring i de ulike vanskene (vanskegruppene) de vil komme til å møte som klasselærer. URLU mener dette spesielt gjelder kompetanse mht lese- og skrivevansker.

URLU mener det er viktig at det er allmennlærerne som må fange opp spesielle opplæringsbehov og iverksette «tidlig innsats». Kompetansen kan derfor ikke forbeholdes spesialpedagogisk spesialistutdanning. URLU forstår ekspertgruppen slik at det tas høyde for dette i forslagene gjennom å inkludere spesialpedagogiske tema i allmen- og faglærerutdanningene.

Det kan også gis etterutdanningstilbud til allerede praktiserende «allmennlærere» gjennom etter- og videreutdanningen, men da må dette prioriteres på linje med etter- og videreutdanning i fag.

URLU mener at fremtidig satsing på spesialpedagogisk kompetanse bør fokusere følgende kompetanseområder:

- Universell undervisning (teaching)
- Universell utforming
- Relasjonskompetanse
- Arbeid/undervisning i team
- Generell kompetanse for undervisning av mangfoldige, sammensatte, heterogene elevgrupper

- Generell og spesiell kompetanse for undervisning og bruk av digitale verktøy/hjelpemidler og læremidler
- Spesialistkompetanse for utdanning av elever med:
 - Redusert hørsel (og/eller auditiv persepsjon)
 - Redusert syn (og/eller visuell persepsjon)
 - Redusert eller ingen talekommunikasjonsevne
 - Redusert motorikk (grovmotorikk, finmotorikk)
 - Reduserte nonverbale evner
 - Kognitiv utviklingshemming
 - Konsentrasjons-/oppmerksomhetsvansker
 - Sammensatte vansker (flere typer funksjonsnedsettelse)
 - Lese- og skrivevansker

Vedr. fremtidig spesialpedagogisk forskning

Ekspertgruppen stiller spørsmålet om hvilken forskning som er nødvendig for å sikre et oppdatert kunnskapsgrunnlag for utdanningene og for de oppgavene som spesialpedagogene skal utføre?

URLU vil påpeke nødvendigheten av at forskningen fokuserer på årsakene til at segregering og ekskludering av barn/elever med spesielle opplæringsbehov er så omfattende (og økende) i norsk skolevirkelighet, til tross for at lover, forskrifter og målsettinger forespeiler en inkluderende og mangfoldig normalskole for alle.

URLU ønsker at forskning på spesialpedagogisk kunnskap og oppgave settes i en kontekst hvor det undersøkes om spesialpedagogikken som eget fagfelt, som profesjon og praksis er medvirkende til at barn/elever segregeres og ekskluderes fra de ordinære læringsfellesskapene.

URLU ønsker også at forskningen rettes mot å dokumentere god praksis. Hvilke kontekstuelle og spesielle betingelser er oppfylt når et barn/en elev med spesielle opplæringsbehov opplever verdighet, læring og deltagelse innenfor det ordinære opplæringsfellesskapet? Hvilken betydning har spesialpedagogikken og spesialpedagogisk kompetanse i en slik sammenheng?

URLU ber Utdanningsdirektoratet om å videreformidle rådets synspunkter til departementet.

Med vennlig hilsen

Inger Andersen Kise

Leder

Larvik 29.10.14